KURZ DŮLNÍHO MĚŘICTVÍ
PŘÍBRAM 2003

POLYGONOVÝ POŘAD

Vetknutý polygonový pořad

Známe: souřadnice bodů A, B
Měříme: levostranné úhly ω_1, ω_2, ω_3, ...; délky s_{A1}, s_{12}, s_{13}, S_{3B}
Určujeme: polohu bodů 1, 2, 3

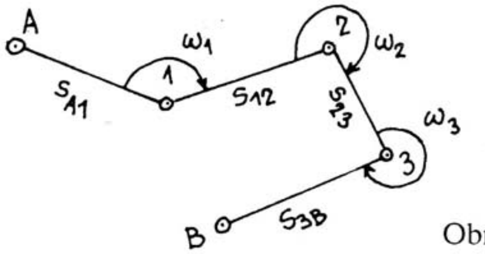

Obr.14e

Pořad si nakreslíme samostatně na průsvitku (bod A, 1, 2, 3, B) a průsvitku položíme na body A a B vynesené v mapě tak, aby se tyto ztotožnily s body A a B na průsvitce.

Tento typ pořadu nám umožňuje kontrolu délky s_{AB} změřené (vynesené na průsvitce) s délkou s'_{AB} zadanou (nakreslenou v mapě). Je-li pořad zalomený tak, že koncový bod pořadu B je i bodem počátečním A, dostaneme tzv. uzavřený polygonový pořad.

Výpočet jižníků

$\sigma_{2,3} = \sigma_{2,1} + \omega_2$
$\sigma_{2,3} = \sigma_{1,2} + \omega_2 - 200^g \quad (\pm 400^g)$

Výpočet souřadnic

viz. kapitola souřadnicové úlohy

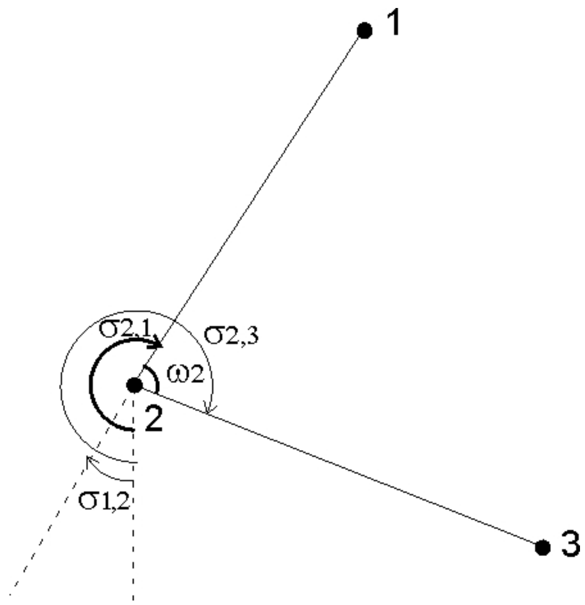

Měření vodorovných úhlů a směrů

Měření vodorovných úhlů teodolitem

- Teodolit na stanovišti dostředíme a zhorizontujeme
- Při uvolněných ustanovkách zacílíme na 1. bod, nejdříve přes dalekohled, pak utáhneme hrubou ustanovku a zacílení zpřesníme jemným šroubem ustanovky. Polohu záměrné roviny odečteme na limbové stupnici.
- Uvolníme hrubou ustanovku, zaměříme přibližně, pak přesně pomocí ustanovek na bod 2 a opět odečteme.
- Rozdíl obou čtení nám udá velikost zaměřovaného úhlu.

Jednoduché měření úhlů

- Dostředíme a zhorizontujeme stroj.
- Zaměříme na bod, utáhneme hrubou ustanovku, zaměříme na cíl jemnou ustanovkou a odečteme na horizontálním děleném kruhu.
- Uvolníme hrubou ustanovku, otočíme ve směru hodinových ručiček na další bod, zaměříme zhruba a nakonec doladíme jemnou ustanovku, odečteme na stupnici.
- Rozdíl obou čtení udává hodnotu měřeného úhlu.
- Uvolníme hrubou ustanovku a proložíme dalekohled.
- Zaměříme na cíl vpravo a odečteme hodnotu na stupnici.
- Uvolníme hrubou ustanovku, otočíme stroj proti směru hodinových ručiček na levý bod a odečteme hodnotu.
- Rozdíl obou čtení udává hodnotu měřeného úhlu.
- Aritmetický průměr těchto měření nám dá přesnější výsledek.

1. měření		***po proložení dalekohledu***
levý bod:	36° 15´ 25´´	-216° 14´ 30´´
pravý bod:	197° 44´ 10´´	17° 43´ 30´´
rozdíl:	161° 28´ 45´´	161° 29´ 00´´

výsledek měření: **161° 28´ 52,5´´**

NIVELACE

1. *Geometrická nivelace*

Geometrická nivelace patří v geodézii k nejčastějším a také nejpřesnějším metodám určování výšek. Její princip je velmi jednoduchý a rovněž výpočet převýšení či výšky je u této metody triviální. Při použití speciálních přístrojů vysoké přesnosti, dalších pomůcek a dodržení technologie měření, lze geometrickou nivelací zaměřit převýšení mezi dvěma body s přesností asi ± 1 mm. Technickou nivelací můžeme dosáhnout přesnosti v určení převýšení mezi 2 body asi ± 1 cm na vzdálenost obou bodů 1 km.

Při geometrické nivelaci určujeme výškový rozdíl h_{AB} mezi body A a B odměřením svislých úseků z, p od bodů A, B k tzv. srovnávací rovině (vodorovné rovině) viz obr.15.

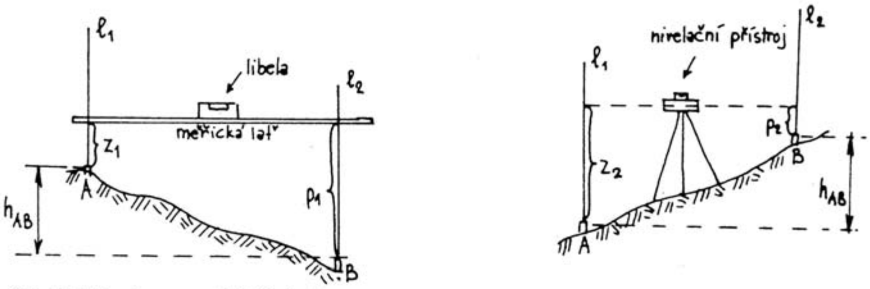

Obr.15 Princip geometrické nivelace

Vodorovnou srovnávací rovinu můžeme realizovat buď mechanicky - latí opatřenou libelou (15a) nebo opticky - **nivelačním přístrojem** - přístroj s dalekohledem, který je do vodorovné roviny urovnáván citlivou nivelační libelou nebo samočinně pomocí kompenzátoru (15b). Svislé úseky z, p se měří na svisle postavených nivelačních latích l_1, l_2. Latě jsou opatřeny stupnicemi, u kterých je nula dole a číslování roste směrem nahoru. Po urovnání vodorovné latě nebo nivelačního přístroje do vodorovné roviny odečteme na svislých latích s požadovanou přesností hodnoty z, p. Výpočet převýšení realizujeme podle jednoduchého vzorce $h_{AB} = z - p$.

Ze vzorce dostaneme i znaménko převýšení. Znaménko převýšení závisí i na zvoleném směru měření (z bodu A k bodu B). Je-li $z \rangle p$, bude druhý bod (B) výše než bod první (A). Na obr.15a bude převýšení h_{AB} záporné, neboť $z_1 \langle p_1$. Na obr.15b bude naopak kladné, neboť $z_2 \rangle p_2$.

Vzdálenost bodu A od bodu B je limitována nejen délkou vodorovné latě (2 až 3 m či dosahem nivelačního přístroje - až 100 m), ale též velikostí převýšení (svislé latě bývají maximálně 4 m dlouhé) a půdorysnou členitostí jeskyně.

Nelze-li měřit převýšení mezi body A, B přímo (najednou), vhodně zvolíme pomocné mezibody (1, 2, ...) - obr.16 a postup opakujem. Výsledné převýšení h_{AB} získáme jako součet dílčích převýšení $h_{AB} = h_{A1}+h_{12}+h_{2B}$, kde $h_{A1} = z_1-p_1$, $h_{12} = z_2-p_2$, $h_{2B} = z_3-p_3$. Vzorec pro výpočet převýšení h_{AB} lze pak zjednodušit

$$h_{AB} = z_1 - p_1 + z_2 - p_2 + z_3 - p_3 = \Sigma z - \Sigma p.$$

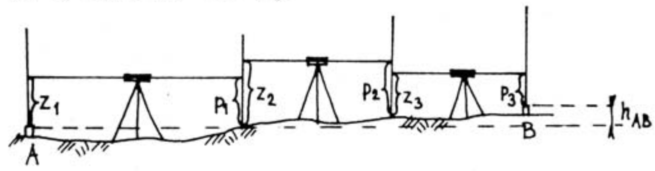

Obr.16 Nivelační pořad

I když je princip geometrické nivelace velmi jednoduchý a měřický postup velmi rychlý, je nutno se vyvarovat mnoha chybám, kterých se můžeme při měření dopustit. Patří mezi ně zejména: špatná rektifikace nivelační libely, šikmé postavení nivelačních latí, nestabilní postavení přístroje či latí během měření, chybné odečtení úseků na latích apod. Z kontrolních důvodů nivelační měření vždy opakujeme, popř. při měření vyjdeme z bodu o známé výšce a měření ukončíme na bodě, jehož výšku rovněž známe.

Příklad měření:

stanov.	bod	vzad	vpřed	převýšení	výška bodu
A	1	0,719			252,36
	2		1,355	-0,636	251,72
B	2	0,935			251,72
	3		1,349	-0,414	251,31

METODY POLOHOPISNÉHO MAPOVÁNÍ

Polární metoda – pro měření úhlů používáme teodolity, úhly se měří v jedné řadě (najednou z jednoho stanoviště). Po skončení měření úhlů se měří vodorovné vzdálenosti. Pro měření vzdáleností se používá pásmo nebo nitkové, diagramové či elektrooptické dálkoměry.

a) **metoda polární** (opakovaný rajon), při které měříme vždy úhel (nebo směr) a délku ze známého bodu na určovaný bod.

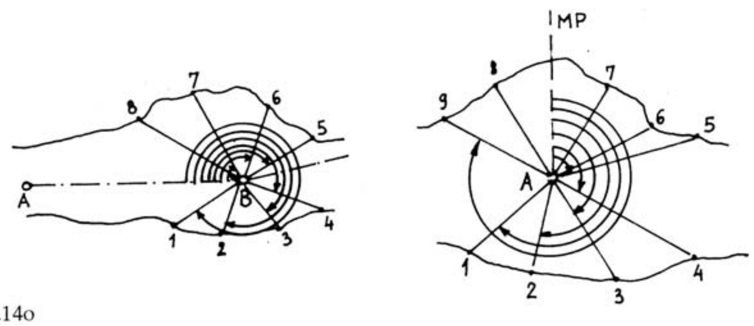

Obr.14o

Body 1, 2, 3, ... vynášíme úhloměrem a pravítkem.

Ortogonální metoda – používá se pro zmapování dlouhých důlních děl. Je doplňkem polární metody. Délky měřené po měřické přímce od začátku se nazývají staničení a délky k měřické přímce kolmé – kolmice. Staničení i kolmice se píší ve směru měření. Délky se měří pásmem, skládacím dvoumetrem. Kolmice se vytyčují hranolem. Délky kolmic nesmí být větší jak délka měřické přímky.

b) **metoda ortogonální**, při které měříme pouze délkové údaje **úsečku** (u) - délka po měřické přímce a **pořadnici** (p) - délka kolmice. Kolmý směr vytyčujeme co nejjednodušším způsobem, nejčastěji od oka nebo jednoduchými pomůckami (pravítkem, pásmem, pentagonem apod.).

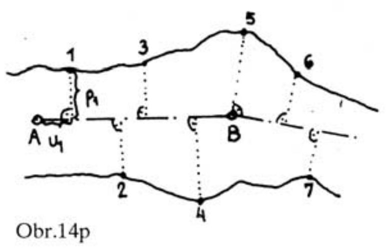

Vykreslení bodů 1, 2, 3, ... realizujeme pouze pravítkem.

Obr.14p

SOUŘADNICOVÉ ÚLOHY

2. Souřadnicová úloha – určuje vzdálenost mezi dvěma body a jižník jejich spojnice, známe-li souřadnice obou bodů.

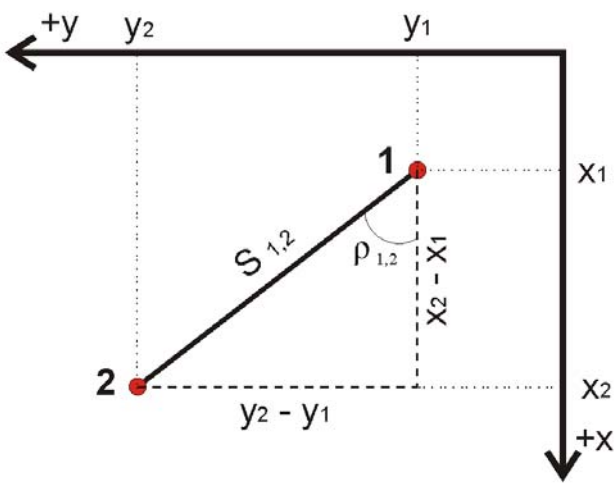

$$\mathbf{tg}\,\boldsymbol{\rho}_{\mathbf{1,2}} = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}$$

$$\mathbf{s}_{\mathbf{1,2}} = \frac{y_2 - y_1}{\sin \rho_{1,2}}$$

$$\mathbf{s}_{\mathbf{1,2}} = \frac{x_2 - x_1}{\cos \rho_{1,2}}$$

Velikost směrníku v jednotlivých kvadrantech			
1.	2.	3.	4.
tg ρ 1,2 = y2 – y1/ x2 – x1			
+/+	**+/–**	**–/–**	**–/+**
σ = φ	σ = 200–φ	σ = φ+200	σ = 400–φ

1. Souřadnicová úloha – určuje souřadnice jednoho bodu přímky, známe-li souřadnice druhého bodu přímky a známe-li mezi nimi vzdálenost a jižník.

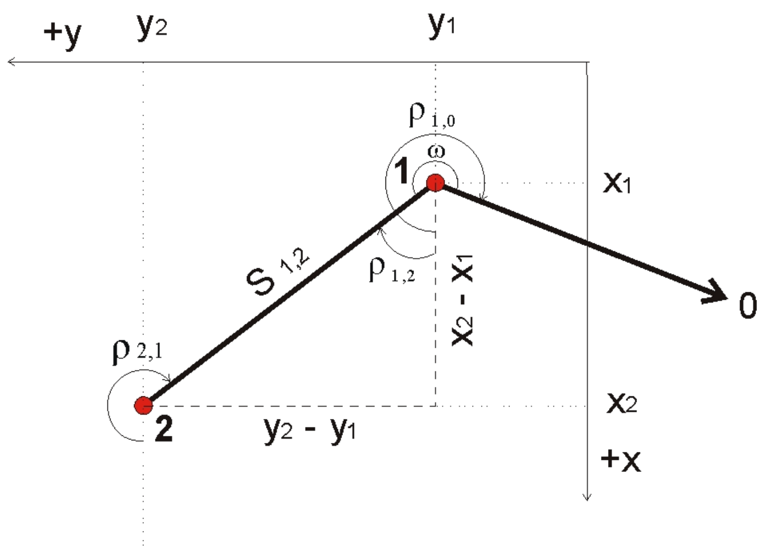

$$\sin \rho_{1,2} = \frac{y_2 - y_1}{s_{1,2}}$$

$$s_{1,2} \text{ x } \sin \rho_{1,2} = \mathbf{y_2 - y_1}$$

$$\underline{\mathbf{y_2 = y_1 + s_{1,2} \text{ x } \sin \rho_{1,2}}}$$

$$\cos \rho_{1,2} = \frac{x_2 - x_1}{s_{1,2}}$$

$$s_{1,2} \text{ x } \cos \rho_{1,2} = \mathbf{x_2 - x_1}$$

$$\underline{\mathbf{x_2 = x_1 + s_{1,2} \text{ x } \cos \rho_{1,2}}}$$

COLLINSŮV BOD

1.) Výpočet stran a směrníků ze souřadnic

$$\mathrm{tg}\,\sigma_{K1\text{-}K2} = \frac{\Delta Y_{K2\text{-}K1}}{\Delta X_{K2\text{-}K1}} \qquad S_{K1\text{-}K2} = \frac{\Delta Y_{K2\text{-}K1}}{\sin \sigma_{K1\text{-}K2}} = \frac{\Delta X_{K2\text{-}K1}}{\cos \sigma_{K1\text{-}K2}}$$

$$\mathrm{tg}\,\sigma_{K2\text{-}K3} = \frac{\Delta Y_{K3\text{-}K2}}{\Delta X_{K3\text{-}K2}} \qquad S_{K2\text{-}K3} = \frac{\Delta Y_{K3\text{-}K2}}{\sin \sigma_{K2\text{-}K3}} = \frac{\Delta X_{K3\text{-}K2}}{\cos \sigma_{K2\text{-}K3}}$$

$$\mathrm{tg}\,\sigma_{K1\text{-}K3} = \frac{\Delta Y_{K3\text{-}K1}}{\Delta X_{K3\text{-}K1}} \qquad S_{K1\text{-}K3} = \frac{\Delta Y_{K3\text{-}K1}}{\sin \sigma_{K1\text{-}K3}} = \frac{\Delta X_{K3\text{-}K1}}{\cos \sigma_{K1\text{-}K3}}$$

2.) Jelikož známe úhly ω_1 a ω_2 v dalších trojúhelnících (podobnost), můžeme protínáním vpřed z úhlů vypočítat souřadnice Collinsova bodu C.

$$\sigma_{K1\text{-}C} = \sigma_{K1\text{-}K3} - \omega_2 \qquad \sigma_{K3\text{-}C} = \sigma_{K3\text{-}K1} + \omega_1 \qquad \omega_3 = 200 - (\omega_1+\omega_2)$$

$$S_{K1\text{-}C} = S_{K1\text{-}K3} \times \frac{\sin \omega_1}{\sin \omega_3} \qquad S_{K3\text{-}C} = S_{K1\text{-}K3} \times \frac{\sin \omega_2}{\sin \omega_3}$$

<u>souřadnice:</u>
$$Y_C = Y_{K1} + \sin \sigma_{K1\text{-}C} \times S_{K1\text{-}C} = Y_{K3} + \sin \sigma_{K3\text{-}C} \times S_{K3\text{-}C}$$
$$X_C = X_{K1} + \cos \sigma_{K1\text{-}C} \times S_{K1\text{-}C} = X_{K3} + \cos \sigma_{K3\text{-}C} \times S_{K3\text{-}C}$$

3.) Výpočet směrníku $\sigma_{C\text{-}K2}$

$$\sigma_{C\text{-}K2} = \sigma_{C\text{-}S} = \sigma_{K2\text{-}S} \qquad \mathrm{tg} = \sigma_{C\text{-}K2} = \frac{\Delta Y_{K2\text{-}C}}{\Delta X_{K2\text{-}C}}$$

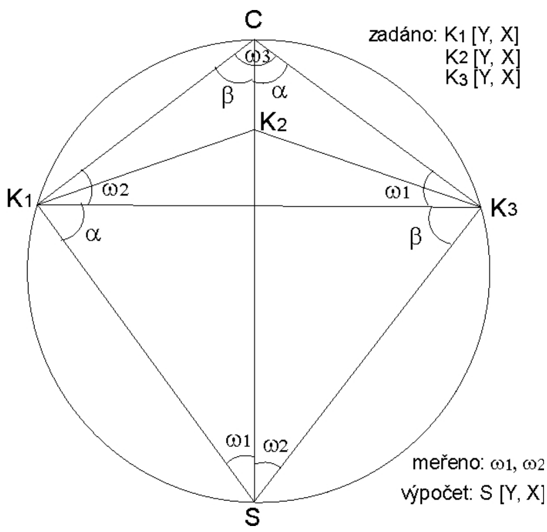

4.) Výpočet úhlů α, β

$$\alpha = \sigma_{C\text{-}K2} - \sigma_{C\text{-}K3} \qquad \beta = \sigma_{C\text{-}K1} - \sigma_{C\text{-}K2}$$

5.) Výpočet stran a směrníků z bodů K_1 a K_3 na bod S

$$\sigma_{K1\text{-}S} = \sigma_{K1\text{-}K3} + \alpha \qquad \sigma_{K3\text{-}S} = \sigma_{K3\text{-}K1} - \beta$$

$$S_{K1\text{-}S} = S_{K1\text{-}K3} \times \frac{\sin \beta}{\sin \omega_1+\omega_2} \qquad S_{K3\text{-}S} = S_{K1\text{-}K3} \times \frac{\sin \alpha}{\sin \omega_1+\omega_2}$$

6.) Výpočet souřadnic hledaného bodu S

$$Y_S = Y_{K1} + \sin \sigma_{K1\text{-}S} \times S_{K1\text{-}S} = Y_{K3} + \sin \sigma_{K3\text{-}S} \times S_{K3\text{-}S}$$
$$X_S = X_{K1} + \cos \sigma_{K1\text{-}S} \times S_{K1\text{-}S} = X_{K3} + \cos \sigma_{K3\text{-}S} \times S_{K3\text{-}S}$$